

ARBECA
DESAPAREGUDA

ARBECA

DESAPAREGUDA

Sergi Capdevila Piñol

ARBECA

DESAPAREGUDA

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer 2023

© dels textos: Sergi Capdevila Piñol

© del pròleg: Francesc Pané i Sans

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Hi col·laboren:

Ajuntament d'Arbeca
Diputació de Lleida

Amb el suport:

Assessorament lingüístic:

Elisabet Kamal Boix

Fotografia de portada:

Autoria desconeguda / Fons Josep M. Sans Gené

Fotografia de la portadella:

Autoria desconeguda / Fons Ca l'Angelina

@catalunyadesapareguda @efados

@catalunyades @efados

@catalunyadesapareguda @Editorial Efadós

PEFC™
PEFC/14-38-00277

Certificat PEFC

Aquest producte
procedeix de boscos
gestionats de forma
sostenible i fonts
controlades

www.pefc.es

ISBN 978-84-19239-71-6

DL B-1760-2023

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

La memòria de les cases i les coses

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Un passeig per Arbeca

Pàg. 12

ALS PEUS DEL CASTELL

Situació de la vila d'Arbeca

Pàg. 72

CANVIS I CREIXEMENT

El teixit urbanístic

Pàg. 126

UNA VILA ACTIVA

Les festes, la cultura i les tradicions

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

LA MEMÒRIA DE LES CASES I LES COSES

Francesc Pané i Sans, professor i escriptor

Arribats a una edat avançada, resulta que el temps vital és com l'esclat d'un llampec: tan ràpid, tan fugaç. Sota la llum del llamp, amb prou feines perfilem els contorns del present que ja hem entrat en el que era futur feia un instant. I el passat s'allunya lentament; es fa borros i perd els colors. El passat fa massa que lleva, com la farina del forner. No ho saben, els joves, això. Per a la joventut, els dies són lents i els records fan destorb, com si fossin un ròssec, un pes que fa de mal arrossegar. Només persisteixen actius els que guarden un regust dolcenc, un caliu amable. Els altres s'amaguen per a més tard. Els

joves comencen a construir la seva memòria, sense saber-ho gaire. Ai, la memòria! I què és, això? No es tracta d'un record, ni de l'acumulació de molts records. La memòria és més; molt més. No és una suma, sinó una successió. La memòria és un destil·lat de la transformació de les coses del món. D'aquell món que hem viscut i d'aquell altre que, tot i no havent-lo experimentat, ha deixat petjada sobre la terra en què vivim. Els records ens assalten, ens sacsegen, i després se'n van al seu refugi, on esperen fer un nou assalt. La memòria, en canvi, és permanent i s'allarga, com l'aigua d'un canal, com la terra d'un camí. La cultura mateixa és memòria, bàsicament. La llengua amb què parlem, les escriptures que registren la propietat i els testaments escrits que lleguen béns; els llibres

que descansen a la lleixa; les olles i les paelles i les eines de treball que ara són pura decoració de les parets... Vistes de prop, són memòria de nosaltres, de la nostra comunitat propera. Els pobles, amb les seves ambicions i els seus retrocessos, amb els seus expandiments i amb les seves contraccions, com un cor, són memòria viva. No podem entendre l'Arbeca que vivim sense conèixer l'Arbeca que va ser viscuda. Per això és tan generós, i tant d'agrar, el treball de Sergi Capdevila. Les fotos són de paper, febles per naturalesa. I solen acabar en baguls a les golfes o en capses oblidades al fons dels armaris que no es visiten. També per això és tan estimable la recerca i la compilació que ens ofereix. Siguin, ara, els tenidors del llibre ARBECA DESAPAREGUDA els qui facin viva la memòria del poble i de la seva gent. Perquè no desaparegui allò que forma part del que som ni del que volem ser en endavant

AUTORIA DESCONEGUDA / Fons JOSEP MARIA SANS GENÉ

Introducció

UN PASSEIG PER ARBECA

Sergi Capdevila Piñol, historiador

La fotografia ha estat des de la seva aparició, a finals del segle XIX, una eina clau per elaborar, malgrat no ser-ne sempre conscients, un document històric. Un document que ha ajudat a il·lustrar part de la memòria d'una vila, d'una comunitat i fins i tot d'un país. El valor del testimoni visual esdevé essencial, avui en dia, per tal de combatre el buit que han deixat els nostres avantpassats i tot allò que els envoltava, que casualment és el que ens envolta ara a tots nosaltres.

No hem d'oblidar que la fotografia és una eina relativament nova i que, malgrat el boom que ha tingut aquestes darreres dècades, durant molts anys la màquina de fotografiar fou un aparell del qual tan sols disposaven els professionals del periodisme i aquelles persones que es podien permetre el luxe d'invertir-hi temps i diners.

És el cas de la població d'Arbeca, amb escassos testimonis visuals dels primers anys d'aquest estudi, cosa que ens obliga a recuperar gran part de les històries dels nostres antecessors a partir de documents escrits i de l'escolta atenta de les vivències que ens han anat explicant els nostres padrins.

ANTONI VIDAL TEIXIDÓ / Fons XAVIER VIDAL ORRIT

L'ARBECA ANTIGA

Més coneguda com *la Capella*, el poblet de Borgetes de Salena estava situat al nord d'Arbeca i va ser habitat fins al segle XIV. Actualment només se'n conserva l'església de Sant Miquel, que pot identificar-se al fons d'aquesta imatge. Al peu de la fotografia, la carretera de Mollerussa, restaurada durant els anys seixanta. Tot i no ser de grans dimensions, les Borgetes de Salena tenia església, una bassa per a l'abastiment d'aigua, que es va tapiar fa un temps, i un forn de pa. La pesta negra fou la causa de l'abandonament del nucli urbà, ja que després d'aquesta epidèmia no es tornà a esmentar en els censos, els fogatges ni els sufragis d'Arbeca.

AUTORIA DESCONEGUDA / Col·lecció AJUNTAMENT D'ARBECA

Malgrat que la vila no disposà d'un fotògraf local durant almenys la primera meitat del segle XX, he pogut rescatar, d'entre un escàs repertori, diverses fotografies que ens oferiran l'oportunitat d'iniciar una expedició de retorn cap a una Arbeca desapareguda o, si més no, transformada. Amb la col·laboració d'amants de la història del poble he recopilat gran part de les imatges que formen aquest projecte i que evidenciaran els canvis que configuren l'estructura urbana de la vila, des de finals del segle XIX fins a la dècada dels vuitanta del segle XX.

El llibre que teniu a les mans disposa d'instantànies que testimonien l'estructura del paisatge urbà i l'existència d'edificis emblemàtics ja enderrocats, així com el record de tradicions i festes populars que s'han

mantingut fins a l'actualitat. S'hi poden apreciar alguns dels costums, les vestimentes, els treballs i les manifestacions religioses que formaren part de la manera de viure dels arbequins i del nostre imaginari col·lectiu.

Cal no oblidar que el nostre poble té un castell que als segles XVI i XVII va ser considerat un dels més majestuosos de l'Estat, i que, situat en un punt estratègic, esdevingué la residència de grans senyors. Les pedres del mateix castell formen avui l'estructura de moltes de les façanes de la vila, dels carrers i dels edificis que trobem construïts a la seva falda.

Convençut que aquest llibre ha de contribuir a preservar i a difondre la nostra cultura, desitjo que l'edició rebi una bona acollida i sigui d'interès per a tothom que s'identifica amb la nostra terra.

AUTORIA DESCONEGUDA / FONS JESUS ELIES

ALS PEUS DEL CASTELL

Situació de la vila d'Arbeca

La vila d'Arbeca està situada a l'extrem nord-oriental de la comarca de les Garrigues, en un indret de la part septentrional, i limita amb les comarques del Pla d'Urgell i l'Urgell. Esbrinar qui van ser els primers pobladors és complicat per la manca de restes arqueològiques, tot i que les primeres notícies apunten que en un principi la fortalesa, d'origen àrab, era l'única construcció. El 1160, però, ja tenim constància de l'existència del castell dels Cardona i dels primers edificis. Durant els segles xv i xvi aquesta família fou la més poderosa de Catalunya, i el majestuós castell, que donà pas a diverses llegendes, n'era la residència principal. L'antiga vila, que conservà les muralles fins gairebé a les portes del segle xx, es configurà al voltant del fastuós castell que corona el nostre poble. En aquest primer capítol es presenten el terme d'Arbeca i els diversos indrets fora muralles que, tot i trobar-se a l'exterior del poble, han estat lligats a la població pels vincles històrics. Hi descobrirem l'Arbeca de principis de segle, ni de bon tros amb l'aspecte actual, en què els arbecuins vivien al dia i sempre a mercè de les circumstàncies.

AUTORIA DESCONEGUDA / Fons JESÚS ELIES

AUTORIA DESCONEGUDA / Fons JESÚS ELIES

VISTA GENERAL

A la fotografia de l'esquerra, la vila d'Arbeca de mitjans anys cinquanta. Al cim del turó hi observem l'Escola Albirka, que es troba a sobre de l'antic castell d'Arbeca. Al peu de la imatge s'estén un camp d'oliveres i al seu davant la xemeneia de l'antic molí de ca l'Enric, al camí de la Floresta.

UNA ULLADA A LA COMARCA

Sobre aquestes línies, un nen guaita l'horitzó des dels peus de la torre del castell, als anys seixanta. Des del capdamunt d'Arbeca és possible veure l'extensió de la comarca de les Garrigues i les seves nombroses hectàrees de trossos, la gran majoria de secà i plantades d'oliveres i ametllers.